

Олена Сергійчук, Алла Сембрат
(Переяслав-Хмельницький)

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

Сергійчук О.М., Сембрат А.Л. Педагогічні аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчальному процесі ВНЗ.

У статті розглядається процес підготовки майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання, обґрунтовано особистісно-орієнтований підхід у процесі навчання у вищій школі, визначені проблеми реалізації вказаного підходу у навчальному процесі.

Акцитується увага на тому, що особисто зорієнтоване навчання забезпечує розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, бути конкурентоспроможним на ринку праці. Зазначено, що основними завданнями ВНЗ виступає допомога студенту усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності

Ключові слова: особисто орієнтований підхід, особистісно орієнтоване навчання, особистісно орієнтоване освітнє середовище, професійна підготовка вчителя.

Сергійчук Е.Н., Сембрат А.Л. Педагогические аспекты реализации личностно ориентированного подхода в учебном процессе ВУЗА.

В статье рассматривается процесс подготовки будущего учителя к реализации личностно ориентированного обучения, обоснован личностно-ориентированный подход в процессе обучения в высшей школе, определены проблемы реализации указанного подхода в учебном процессе.

Акцентируется внимание на том, что лично ориентированное обучение обеспечивает развитие и самореализацию личности, удовлетворения ее образовательных и духовно - культурных потребностей, быть конкурентоспособным на рынке труда. Отмечено, что основными задачами вуза выступает помощь студенту осознать сущность выбранной профессии, ее требования к исполнителю, цели, содержание и функции профессиональной деятельности, возможны индивидуальные стратегии выполнения профессиональных обязанностей, специфику профессионального мастерства и пути овладения ею, приемы творческой адаптации к содержанию и структуры профессиональной деятельности

Ключевые слова: лично ориентированный подход, личностно ориентированное обучение, личностно ориентированная образовательная среда, профессиональная подготовка учителя.

Sergiychuk O.M. Sembrat A.L. Pedagogical aspects of individual approach in the learning process universities.

The process of preparing future teachers to implement learner-centered learning, grounded student-centered approach to learning in higher education identified implementation issues specified approach to learning.

The main idea personally oriented training provides development and personal fulfillment, satisfaction of educational, spiritual and cultural needs to be competitive in the job market. It is indicated that the main objectives of the university stands help students " understand the nature of their chosen profession and its demands on the performer, the objectives, content and function of professional activities, possible individual strategies in a professional capacity, specific professional skills and ways of mastering her techniques of creative adaptation to content and patterns of professional activity

Keywords: person centered approach, learner-oriented education, student-oriented learning environment, training teachers.

Постановка проблеми. Формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя визначається реформуванням сучасної освіти, що вимагає радикальних змін у навчально-виховному процесі, використання новітніх технологій і методів навчання, що сприяли б реалізації інтелектуально-духовного потенціалу студентів. Система освіти та сучасне суспільство пред'являють все більш високі вимоги до якості підготовки випускників вищих навчальних закладів. Про необхідність підвищення професійного та загальнокультурного рівня випускників наголошується в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» (2002 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; інтеграція вітчизняної освіти в європейський та світовий освітній простір.

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») зазначається, що Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. У сучасних умовах формуються нові стратегічні цілі й тенденції оновлення навчання й виховання, відбуваються реальні процеси гуманізації, які викликані новими парадигмами освіти – особисто орієнтованим підходом. Сучасна освіта сьогодні неможлива без звернення до особистості. Особисто зорієнтоване навчання забезпечує розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, бути конкурентоспроможним на ринку праці. Саме тому завданням ВНЗ виступає допомога студенту «усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності [1, с. 34]».

Підвищення якості педагогічної освіти, забезпечення її мобільності, конкурентоспроможності на ринку праці вимагають подальшого удосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів та передбачають:

- впровадження кредитно-модульної системи навчання;
- використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інтерактивних методів навчання і мультимедійних засобів;
- індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів;
- впровадження електронних засобів навчання (підручників, посібників, каталогів, словників тощо), комп'ютерних навчальних програм;
- технічну і технологічну модернізацію навчальних лабораторій та засобів навчання;

- використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питанням особисто орієнтованого підходу в освіті присвячували свої дослідження такі науковці, як: І. Бех, Л. Виготський, І. Волков, А. Данилюк, О. Соболева, О. Тихомирова, В. Васильєва, О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Якиманська.

Під особистісно-орієнтовним навчанням учені О. Балл, О. Бондаревська, В. Серіков, А. Фурман, І. Якиманська, С. Подмазін та інші розуміють органічне сполучення навчання (відповідного до діяльності суспільства) та як студента індивідуально значущої діяльності окремого суб'єкта, в якій реалізується досвід його життєдіяльності. У таких умовах студент не є суб'єктом навчання, а постійним носієм суб'єктного досвіду. Саме тому співпрацювати зі студентом як з партнером, не спускатися, а підніматися до рівня молоді мета особистісно орієнтованого навчання, в центрі уваги якого знаходиться молодь як суб'єкт діяльності.

Мета статті полягає у розгляді процесу підготовки майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання, обґрунтуванні особистісно-орієнтованого підходу у процесі навчання у вищому навчальному закладі, у визначенні проблеми реалізації вказаного підходу у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході наукового пошуку було встановлено, що особистісно орієнтований підхід до навчання став можливим завдяки суспільно-політичним, економічним і соціальним перетворенням, що відбулися в нашій країні в останнє десятиліття. Даний підхід є провідним підходом і впливає на всі компоненти системи освіти, а також на весь навчально-виховний процес у цілому в рамках гуманістичної освітньої парадигми; він передбачає особливий освітній процес, пов'язаний з постановкою чітких цілей і певним змістом, націлених на розвиток особистості у процесі навчання.

Особистісно орієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. Це визнання учня (слухача) головною фігурою всього освітнього процесу. Визначаючи мету і завдання особистісно орієнтованого навчання, зазначимо, що це процес психолого-педагогічної допомоги людині в становленні її «суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні [3, с. 38]. Вищевказаний підхід до навчання у вищих навчальних закладах має бути спрямований на особистісний потенціал майбутнього фахівця, його професійну самореалізацію, креативність і ініціативність, розвиток у нього здатності адаптуватися в складних соціальних і професійних обставинах.

Мета і завдання особисто орієнтованої освіти полягає у реалізації різних інноваційних технологій, які припускають самостійну освітню діяльність студентів, а також організацію й оцінку навчання студентами; застосування отриманих ними різнорівневих завдань із можливістю вибору в процесі навчання, з погляду творчого підходу із застосуванням особистісно значимих способів їх виконання. Необхідно також підкреслити і той факт, що при використанні даних підходів пред'являються високі вимоги до відбору змісту навчання й до його методичної організації. Особистісно орієнтована освіта включає такі підходи: різнорівневий; індивідуальний; диференційований і суб'єктивно-особистісний. На основі особисто орієнтованого підходу використовуються педагогічні технології: особисто-орієнтоване навчання; педагогіка співробітництва («проникаюча технологія»); гуманітарно-особистісна технологія; ігрові технології; технології розвиваючого навчання; проблемне навчання; технології диференціації за рівнем; технологія індивідуального навчання (індивідуальний підхід, індивідуалізація навчання, метод проектів); колективний спосіб навчання.

Так, наприклад, І. Якиманська вважає, що всяке навчання та виховання за своєю суттю є створення умов для розвитку особистості й, отже, воно є розвиваючим, індивідуально-орієнтованим. На її думку освітній процес

повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку вчення як суб'єктної діяльності [6, с.19].

Як будувати навчальний процес, щоб підготувати конкурентоспроможних фахівців? На сьогодні кожен педагог має адаптувати зміст навчального матеріалу з урахуванням досвіду тих, кого він навчає, рівню їхніх знань, тезаурусу, словниковому запасу; звільнитись від звичної схеми некритичної акумуляції знань. Лише при створенні єдиного матеріалу в процесі діалогу для розумного руху в безкінечному потоці знань, роблячи їх осмисленими, зрозумілими тоді, коли з'являється реальна можливість не тільки активізувати їх при вирішенні завдань, а головне застосовувати їх у практичній діяльності.

Особистісно-орієнтоване навчання має на меті:

- визначити життєвий досвід кожного студента, рівень інтелекту, пізнавальні здібності, інтереси, якісні характеристики, які спочатку потрібно розкрити, а потім узгодити зі змістом освіти та розвинути в навчальному процесі;
- формувати позитивну мотивацію студентів до пізнавальної діяльності, потребу в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні їх в межах соціокультурних і моральних цінностей нації;
- озброїти студентів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідними для становлення самобутньої сучасної людини, здатної вести конструктивний діалог з іншими людьми, природою, культурою та цивілізацією в цілому.

Важливими для розуміння сутності особистісно орієнтованого навчання, на думку Т. Шамової [5, с.28], є такі позиції:

- особистісно орієнтоване навчання має забезпечувати розвиток і саморозвиток студента як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності;
- особистісно орієнтоване навчання, спираючись на здібності і нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід, має створювати можливості для кожного студента реалізувати себе в різних видах діяльності;

- зміст освіти, її засоби та методи організації навчання повинні бути такими, щоб студент мав змогу вибирати предметний матеріал, його вид і форму;

- освіченість як сукупність навчальних компетентностей, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних, інтелектуальних якостей студента; вона має бути основною метою сучасної освіти;

- освіченість формує індивідуальне сприйняття світу, можливості його творчого перетворення, широке використання суб'єктивного досвіду в інтерпретації або оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно-орієнтованого навчання є ті, що розвивають індивідуальність студента, створюють умови для його саморозвитку, самовираження.

Однією з актуальних проблем сьогодні варто назвати модернізацію системи підготовки у ВНЗ, яка допоки не відповідає оновленим вимогам та не забезпечує достатній рівень формування готовності вчителів до педагогічної діяльності. Важливою проблемою залишається пошук ефективних шляхів, забезпечення необхідних і достатніх умов для вдосконалення процесу формування педагога як висококваліфікованого фахівця, здатного до творчої організації всіх ланок особистісно орієнтованого педагогічного процесу, до самореалізації, до виконання нового соціального замовлення.

У зв'язку з обмеженістю часу взаємодії викладача і студента процес засвоєння нових знань уповільнюється. Важливо, щоб головним завданням тут було включення студентів у самостійну роботу. Цей процес має супроводжуватись передовсім навчанням студентів можливостям і засобам активного пошуку знань, важливо, щоб з першого курсу навчання студенти отримували знання з курсів «Основи наукових досліджень», «Основи педагогічної майстерності», а їх самостійна робота має постійно направлятись і корегуватись викладачами відповідних дисциплін.

Ефективними формами підготовки майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання визначено особистісно орієнтовані лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття; педагогічну практику та самостійну роботу студентів. Педагогічно доцільними методами встановлено «ситуації успіху», навчальні ситуації, диспути, діалоги, рольові ігри, педагогічні тренінги. Засобами підготовки студентів у процесі організації особистісно орієнтованого освітнього середовища є: налагодження системних зв'язків між школою і педагогічним університетом; створення дидактичних матеріалів з дисциплін педагогічного циклу. Ми маємо зорієнтувати зміст навчального процесу, а відповідно і зусилля студентів на формування знань базових законів, понять, знань з кожного предмету, наближати навчальний процес до практичного життя, формувати творчий підхід, самостійність мислення, уміння застосовувати вивчене у ВНЗ в практичній діяльності.

Завдяки орієнтації педагогічного процесу в педагогічних університетах на особистість студента (формуванню суб'єкт-суб'єктних відносин, створенню спеціального навчально-методичного комплексу з дисциплін професійно-педагогічного циклу, створенню системних зв'язків між школою і педагогічним університетом) було створене особистісно орієнтоване освітнє середовище.

Результатом такої підготовки до майбутньої професійної діяльності є готовність студента до реалізації особистісно орієнтованого навчання, яка має такі компоненти: ціле-мотиваційний (що забезпечує формування у майбутніх учителів особистісно орієнтованих цілей і мотивів майбутньої професійної діяльності); змістовий (що визначає необхідну систему відповідних знань); операційний (що забезпечує формування у них умінь і навичок організації особистісно орієнтованого навчання); інтеграційний (що формує вміння майбутнього вчителя проводити особистісно орієнтований урок по індивідуально-прийнятній методиці).

У зв'язку з цим учена Л.О. Хомич, виділяє такі фактори нових підходів до підготовки вчителя:

- соціально-економічні, пов'язані зі змінами в суспільній свідомості і появою нових цінностей в освіті, тобто переваги саморозвитку самовиховання, самоосвіти над передачею знань, умінь і навичок; інтереси особистості мають пріоритетне значення порівняно з навчальними планами і програмами; створюються умови для постійного звеличення людини, гармонізації її відносин із природою і суспільством, державою й іншими людьми;

- практичні, що виникли внаслідок соціально-економічних перетворень у нашій країні, появи нових типів навчально-виховних закладів, окрім загальноосвітньої школи; для них потрібний новий учитель з цілісним уявленням про професійну діяльність; майбутній учитель повинен діяти самостійно, оволодіти в процесі психолого-педагогічної підготовки спеціальними вміннями і навичками взаємодії та спілкування; щоб підготовка вчителя відповідала сучасним вимогам, треба активізувати розробку методологічної та теоретичної основи педагогічної освіти;

- теоретичні, зумовлені як соціально-економічними, так і практичними змінами в розвитку народної освіти; педагогічна освіта розвивається по шляху формування в майбутніх педагогів цілісного уявлення про свою професійну діяльність, через те більшість педагогічних закладів України у навчальні плани включає інтегровані курси психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі цілеспрямовано організовує формування професійно важливих якостей майбутнього вчителя, його професійної свідомості і поведінки, а також сприяє розвитку індивідуальності [4, с. 114].

Проблема входження в європейський простір є надзвичайно важливою для України, оскільки це стане кроком входження в світове співтовариство. Тому розробляються заходи, спрямовані на реалізацію Концептуальних засад

розвитку вищої педагогічної освіти в Україні. Нині основними завданнями розвитку педагогічної освіти є :

- забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки;
- проведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних працівників до відповідності вимогам інформаційно-технологічного суспільства та змінам, що відбулися в загальноосвітній середній школі;
- модернізація освітньої діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах на основі використання новітніх педагогічних, інформаційних та комп'ютерних технологій і створення нового покоління засобів навчання;
- удосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі договорів;
- удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників [2, с. 297–298].

Водночас в умовах кредитно-модульної системи підготовка майбутнього педагога до здійснення особистісно орієнтованого навчання передбачає: організацію пошукових досліджень у галузі розробки та впровадження новітніх методик, особистісно орієнтованих навчальних технологій; проведення комплексного дослідження з проблеми особистісно орієнтованого навчання учнівської молоді в процесі активної педагогічної практики; створення та наукове обґрунтування студентами власних цільових творчих програм особистісно орієнтованого навчання учнів різних вікових груп; виявлення, апробацію та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, досягнень науки, новітніх навчальних технологій; участь студентів у діяльності експериментальних педагогічних майданчиків,

творчих груп, кафедр творчих педагогів тощо; проведення наукових конференцій, симпозіумів, методологічних, науково-теоретичних семінарів, семінарів-практикумів, тренінгів, педагогічних читань тощо; організацію і проведення педагогічних виставок, творчих звітів, конкурсів, бібліотечно-бібліографічних оглядів тощо; видання інформаційної літератури, проведення інформаційно-довідкової роботи, створення картотек, банків педагогічної інформації, підготовку та видання наукових збірників статей, науково-методичних посібників тощо; упровадження в практику результатів наукових досліджень та інноваційних особистісно орієнтованих навчальних технологій із метою реалізації планів і програм особистісно орієнтованого навчання учнівської молоді.

У змісті особистісно орієнтованого навчання (за даними досліджень Є. Бондаревської) є особистісний компонент, який забезпечує самопізнання, розвиток рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, моральне самовизначення, формує життєву позицію особистості. Таким чином, в особистісно орієнтованому навчальному процесі акцент переноситься з інтелектуального розвитку особистості на емоційний та соціальний. А досягти цього можна лише на діяльнісній основі, що передбачає вироблення у студентів умінь самостійно здобувати й застосовувати знання, тобто самостійно вчитися.

Висновки. Отже, сучасний період розвитку вітчизняної освіти характеризується змінами, що охоплюють усі її сторони. Перешкодою на шляху нововведень у середній та вищій педагогічній освіті є протиріччя: між новими державними і суспільними замовленнями, ціннісно-цільовими орієнтирами в шкільній історичній освіті, направленими на розвиток особистості дитини та знаннєвою (предметно орієнтованою) системою викладання, що є результатом традиційної професійної підготовки майбутнього вчителя; між орієнтацією навчального процесу на особистісний розвиток учня і вчителя та відсутністю адекватного особистісно орієнтованого освітнього середовища в межах педагогічного університету.

Організація особистісно орієнтованого освітнього середовища в процесі професійної підготовки потребує з одного боку – демократизації стосунків між викладачем та студентом, налагодження системних зв'язків «школа-педагогічний університет», з іншого – активізації ролі студента в розвитку його особистісних і професійних здібностей і якостей, посилення його суб'єктних функцій.

Важливою лишається на сьогодні проблема залучення педагогічних працівників ЗОСШ до відбору здібної до педагогічної діяльності молоді. Адже саме вони найбільшою мірою можуть виявити на ранній стадії професійної спрямованості особистості педагогічні задатки і посприяти їх розвитку. У зв'язку з цим МОН України потрібно відпрацювати механізми участі педагогічних колективів у зарахуванні обдарованої молоді до педагогічних навчальних закладів. Вирішення нагальної проблеми потребує консолідації зусиль суспільства в цілому, держави, науковців і вчителів практиків.

Наше дослідження зробило певний внесок у вирішення проблеми особистісно орієнтованого підходу до навчального процесу у вищому навчальному закладі. У той же час воно не носить остаточного характеру і відкриває перспективи подальших розвідок.

Література

1. Авдеева Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Н. Авдеева // Педагогіка. – 2003. – № 5. – С. 34–39.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя : Авт. кол. : Т.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабич. – Тернопіль : Навчальна книга, 2004. – 384 с.
3. Основні технології : навчально-методичний посібник / О.М. Пехота А.З. Кіктенко, О.М. Любарська. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.
4. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : дис. ... док. пед. наук :13.00.04 / Лідія Олексіївна Хомич. – К., 1998. – 443 с.
5. Шамова Т.И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т.И.Шамова, Т.М.Давиденко. - М.: Центр «Педагогический поиск». - 2001. - 384 с.

6. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С. Якиманская. – М. : Наука, 1996. – 95 с.